

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Együttal a Kolozsvárt létesített 1848—49. orsz. ereklye-múzeum, Abony városi, alsó-fejérmegyei, bácsmegyei, Baja városi, belső-szolnokmegyei, brassói, budapesti, csongrádmegyei, fehérmegyei, gömörmegyei, hontmegyei, kolozsvári, maros-vásárhelyi, szabolcsmegyei, szentesi, tolnamegyei, tordai, torontálmegyei, török-becsei, vasmegyei honvéd-egyletnek, valamint a kolozsvári márczius 15-iki állandó bizottság, a Kossuth-bizottság és Vasvári-kör hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Inczedy Sámuel nyúg. ezredes-elnök, Szigethy Miklós ezredes, Végh Bertalan ezredes-alelnökök, Esterházy Miguel gr., Finály Henrik dr., Gámán Zsigmond, Gyarmathy Miklós, Huszár Sándor br., Kőváry László, Martin Lajos dr., Sárkány Ferencz, Szabó Sámuel és Szász Gerő.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN,

az ereklye-múzeum öre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RENDES MUNKATÁRSÁK:

Alsó-Kubinaól: Bulla György. **B-Hunyadról:** Gyarmahy Zsigmond, Gyarmathy Zsigmondné, Beszterczéről; Csernátoni Gyula dr. **Brassóból:** Baráczy Sándor, Koós Ferencz. **Budapestről:** Benedek Elek, Bethlen Miklós gr id. Degré Alajos, Gelich Richárd, Hegedüs István dr., Helfy Ignác, Hentaller Lajos, Horváth Boldizsár, Jakab Elek, Jókai Mór, Károlyi Gábor gr, Kreith Béla gr. **Pulszky Ferencz, Reiner Zsigmond dr., Szász Róbert, Szinnyey József id., Tisza László, Tokaji László, Torma Károly, Csikszere, dából:** Benedek István. **Deésről:** Kádár József. **Hidvégről:** Nagy Ságó Sándor. **K.-Vásárhelyről:** Balogh Vendel dr. **Kolozsvárról:** Bartha Miklós. **Benel Ferencz, Deáky Albert, Ferenczy Zoltán dr., Gyalui Farkas dr., Hegyesi Vilmos dr., Höry Béla, Jékey Aladár, Kovács János, Lövey Klára, Magyary Mihály, Márky Sándor dr., Mayer János, Sebesi Samu' Szádetzky Lajos dr. Veress Endre. K., Weress Sándor. Losoncrról:** Kováts Sándor. **Lugosról:** Dengi János dr. **Maros-Bogátról:** Tokaji Etelka. **M.-Vásárhelyről:** Imreh Sándor. **Nagybányáról:** Törökfalvi Pap Zsigmond **Nagy-Sajórról:** Sebestyén József. **Nagyváradról:** Hegyesi Márton. **Nyiregyházaról:** Krudy Gyula. **Sátoralja-Ujhelyről:** Matolay Etele. **Sepsi-Szent-Görggyről:** Várkonyi Endre. **Székely-Udvarhelyről:** Ugron Gábor, Vajda Emil dr. **Székesfehérvárról:** dr. Éder József. **Alsó-Szovát:** Dézsi Mihály **Tokajból:** Mezőssy László. **Tordáról:** Botbely György, Ferenczy Ferencz. **Vácrról:** Fornét Kornél. **Vizaknáról:** Szentkatolnai Bakk Endre. **Rajzoló munkatárs:** Nagy Gyula tanár. **Fényképészek:** Dunky Ferencz, Dunky Kálmán.

Szerkesztőség és kiadóhivatal, hová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvárt, Széchenyi-tér 27. sz. Orsz. Tört. Ereklye-Múzeum helyiségében.

(Kolozsváriak előfizethetnek s hirdetésekkel is adhatnak fel a kihordónál vagy pedig Böckel Károly főtéri s a Közművelődés-nyomda beltorda-útczái üzletében.)

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ára negyedévre 1 frt. — Külföldre 1 frt 25 kr.

A lap az első számtól megrendelhető. Diszes borítékba kötve az I. évf. ára 5 frt.

TARTALOM:

Oldal

Udvözlét a Vasvári-kör nnnepi közgyűlésének t tagjaihoz 141
Szegény honvédek érdekében a magyar nőkhoz 141—142
Pölteberg és a kápolnai csata. Klapka czáfolatánál. (Vége)
id. Bulla György, nyug. kir. jbiró, 1848—49. hadn. 142—145

Tárca:

Vasvári Pál halála napja. (Ajánlva Hegyesi Mártonnak.)
Gyarmathy Zsigánétól 145—146
Budai szobor-bizottság és központi bizottság ülése 146
Fenesi útközlelünk Urbánnal. (A pokróczos honvéd-század
Bánffy-Hunyadon). Bende Gábor 1848—49. honvéd
nyug. őrmester 147
Dercsényi Kálmán honvéd-hátszár. Matolai Etelétől 147

Szemle:

Honvéd családjá. — „Magyarország“. — Rózsafi Mátyás
emigránsról. — Egy névtelen hős. Rozsnyai Pál.
— Vasvári, mint író. — Paget János gyéresi föld-
birtokosról. — Görgey Arturról 147—148

Halálozások:

Dr. Bak Ignác. — Vasszy Zsigmond. — Vendrei Ferencz. 148

Különfélék:

Honvédek nyugdíja. — Szegediek mozgalma az ideai orsz.
honvédgyűlés érdekében. — Hogy menekedett meg
gróf Haller az akasztófától? 148
Borítékon: A csonka hős. Jókai Mórtól. — Adományok az
ereklye-muzeumnak. — Vasvári-kör jelentése

Az „Aranykönyv“ 161—168. oldala van mai számunkhoz
mellékelve, tartalmazza a következők gyűjtéseit és adományait:
Kobilicz Elek 10 frt. Kassa. Pálincás Gyula 5 frt. Nagy-Körös.
Gvosgyák Vasdi Gábor 5 frt Kula Vohlland József 5 frt Német-
Próna. Debreczeni Ignác 5 frt Szeged. Deésy Albert 5 frt Mező-
Szopor. Karakas Dániel 1 frt Henczida. Brüll Jakab 4 frt 10 kr
Vánoshida. Gulyás Lajos 2 frt Kisujszállás. Simon István 80 kr
Harcz. Németh József 1 frt Belényes. M. Kósa Gusztáv 1 frt János-
háza. Török István 50 kr. Pilis-Márót. Lukovszky Mihály 2 frt
Csanádfehéregyház. Bakos Mihály 3 frt 60 kr levonva 10 kr posta-
költség Tunyog Kekerovich Mátyás 50 kr Glozsa. F. év Junius
15-én tartott XIV-ik társasestélyen begyűlt 9 frt. Vály Gábor 5
frt Zenta. Jeszenszky István 1 frt 50 kr Brassó. Morágyi István
5 frt 20 kr Nagy-Enyed Mező-Gyán községe 2 frt 50 kr. Csizma-
dia Lajos 80 kr Lepsény Futó Mihály 3 frt 50 kr H.-Mező-Vásár-
hely. Ethey János 1 frt Er-Tarcsa. Tréger Samu 50 kr Fakó-Veze-
kény. Dalmi Mihály 1 frt 80 kr Mező-Peterd. Fekete Miklós 1 frt
levonva 39 kr postaköltség Dédes Fejér Manó 1 frt 50 kr Sepsi-
Szent-György. Ezekért a múzeum ez uton is hálás köszönetét nyil-
vánítja.

A csonka hős.

(A magyar szabadságharcz elnyomatása idejéből írta Jókai Mór.)

Utcza szögletén ül a csonka hős, —
Elmult dicsőség élő sírkeresztje;
Kit a halál csak „félíg“ birt megölni
S az élet szépen koldulni ereszte. —
Koldulni, haj; ez most a harezi jelszó.
— A lélek bár minden munkára készen. —
De elmaradt a jobb-kar a csatában:
(— Minek a kéz, ha ugy sincs kard a kézben?)
Ó végező a munkát s most pihenne,
Ha volna hol? ha volna min pihenni?
Sokat veszítettek sokan: vihar volt!
Es neki nem maradt meg semmi, semmi,
Koldulni hát! nem szegyn az minálunk,
„Koldul“ a hon, művészet, tudományok;
Koldulnak holt nagyok emlékszoibrai,
Ezeknek is közirgalom gazdájok.
. Midőn az útfélen végighaladtok
Utcza szögletén ül a csonka hős,
Jószivűek észrevegýétek őt,
S a koldussal osszátok meg falattok.

Utcza szögletén ül a csonka hős; —
A büszke rongy, mit fegyver tépe hajdan.
Zsinórtalan; alig ismerni rá már;
Sok mindenféle színű foltok rajta.
Ki tudja már, hogy mind e folt helyén ott
Haláltvivő golyó szakita réset?
S hol itt-amott színét veszé az öltöny,
Ott forró honfivér hagyott pecsétet!
E rongy, mely hordozóját rosszul védi
Hideg szelek s „hideg nézés“ fagyától
Csaták tüzeiben válla azzá: ott szakadt el,
S ki hordja ezt, e rongyok által „gyászol“.

Olvasni szép, hírnök hős költeményit,
Mik fennmaradtak ama dicsó korból;
De a kezek, mik e regéket írták?
— Egyik levágra, és a másik koldul.
Nem koldusok ők! vérfölkentjei!
. Utcza szögletén ül a csonka hős,
Férvés urak, észrevegýétek őt!
S ne szégyeljétek őt — köszönteni.

Utcza szögletén ül a csonka hős, —
Nem mondja bár, de fázik tán s ehetnék.
Gazdag lehetne, hogyha neki mindazt
Mivel tartoznak, egykor megfizetnék?
Adósa mind ez ország, s ő olyan jó,
Hogy vár vele, hisz boldogabb időkben, —
De hogyha egyre gondol, mégis akkor
Önkénytelen a vér arczába szökken.
A küzdés, szenvedés ingyenbe muljon!
Kifolyt vére büszke, nem kéri díját.
De a dicsőség édes s szerteröppent
Álma helyébe kárpótlást mit ád?
Egy zöld babérlevél! Annak, ki adja,
Csak egy levél; de kincs annak, ki szerzé!
Boldog idők évei sem érik fel
A dicsőségnek egyetlen egy percét.
. Utcza szögletén ül a csonka hős,
Magyar nemzet! te lásd meg ottan őt;
Nyomorban, dicsélen vár legjobb fiad!
A kenyér mellé még koszorút is adj!

Utcza szögletén ül a csonka hős; —
Oly sápadt arca! Égre néz szemével.
Ki az, kit ott keres? Miért sóhajt fel?
Felhők közé tekintete mért téved?
„Nem fájnak nekem régi sebhelyek, nem
A roszt idő, a hosszu nyomoruság.
Az, hogy szegényül élek s elfeledve,
Nem háborítana, nem tenne bussá. —
Sarló-, Komárom-, Vác-, és Isaszegnél
Annyn fektúsznek jeltelen sírokban,
Kiknek még csak emléke sem maradt tenn,
Csak a szelektől elzilált poruk van
Mind boldog az, mert azt hívé, kimúlva,
Hogy a honnak javára lesz eleste;
Nem fáj nekem nyomor, seb, dicselenség;
De fáj csupán, hogy ők hitába estek!
. Utcza szögletén ül a csonka hős,
Magyarok Istene! te lásd meg őt;
Ki a csaták vészéből elhozád,
A csonka hősnek adj — boldog hazát!

A kolozsvári belvárosi rom. kath. leányiskola VI. osztálya vizsgáján 1893.
június 27-én szavalta Hakler Margit.

Adományok a kolozsv. orsz. tört. ereklye-múz.-nak.

(Folytatás.)

Dr. Reiner Zsigmondtól Bpestről ujabban igen érde-
kes 2 művet vettünk. Az egyik „Gyűjteménye a Magyar-
ország számára kibocsátott legfelsőbb manifesztumok és
szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai
által Magyarországon kiadott hirdeteményeknek.“ Áll 2
füzetből az első füzet foglalja magában az idössakot 1848.
szeptember 22-től 1849. évi július 31-ig; a második füzet
1849. július végétől, december 31-ig. — Továbbá az
„1847 48-ik évi országgyűlési törvényczikkek“ 12 nyom-
tatott ívre terjedő füzetét. A miniszterelnöki rendeletnél fogva
a k. királyi megerősítést nyert eredeti kézirat után nyo-
matva.

Dané Mózes református lelkész utján Alsó-Sófalvi Ko-
vács József 4 drb. 5 frtos és 1 drb. 2 frtos Kossuth-ban-
kót vettünk.

Gencsy Gyula m. kir. adótárnok Tordáról 1 drb.
10; 1 drb. 5; és 1 drb. 2 frtos Kossuth-bankót.

Esztegár Kristóf Kolozsvárról 1 drb. 10; 1 drb. 5;
1 drb. 2; 6 drb. 1 frtos 1 drb. 30 és 1 drb. 15 kros
Kossuth-bankót.

Vasdi Gvosgyák Gábor 1848—49. honvéd főhad-
nagy Kuláról 1 drb. 5 frtos és 1 drb. 30 pkros Kossuth-
bankót.

(Folytatjuk.)

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Hirdetések a kiadóhivatalban vétetnek fel.

Felelős szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN,
az ereklye-múzeum őre.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az ereklye-múz. őre czímére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.

Előfizetési díjak:
1/4 évre 1 frt, 1/2 évre 2 frt, egy évre 4 frt.

Kéziratok nem adatnak vissza.

Üdvözet a Vasvári-kör ünnepi közgyűlésének t. tagjaihoz.

1893. július 9.

(K.) A kolozsvári orsz. ereklye-múzeum s az „1848—49. Történelmi Lapok” közönsége nevében meleg szívvel üdvözljük a híveket, kiket a hazafiui lelkesedés a fenyesek ölébe összehozott, hogy hazaszeretletben együtt érezzenek s hogy az ifju szabadsághős eleste helyén, ennek évfordulója alkalmával a hősök vérével áztatott szent helyet hivatalosan is búcsujáró szent helylyé tegyék.

Üdvözljük, mint ébrentartóit a hazaszeretletnek, nagyjaink és történelmi emlékeink iránti kegyeletnek.

Üdvözljük, mint kezdeményező tagokat egy nagy és emlékezetessé válandó s minden évben ismétlődő hazafias ünnep megnyitó gyűlésének küszöbén.

Üdvözljük ez ünnep méltóságát és sikerét megjelenésükkel és közreműködésükkel előmozdító lelkes honleányokat és honfiakat.

Üdvözljük mint szívben, lélekben és hazaszeretletben egyenlő testvéreket, kik lelkesedéssel és vállvetve fognak munkálkodni azon, hogy a „Vasvári-kör” napirendre vett tervei időről-időre minél teljesebb mértékben megvalósuljanak.

Üdvözljük az egybegyűlt tagokat és óhajtjuk, hogy sok éven át legyen kellemes, legyen meg-hitt találkozóznk ez a szent hely, hol gondolat és érzés egybeforr.

A kolozsvári orsz. ereklye-múzeum
igazgatósága.

A »Történelmi Lapok«
szerk. bizottsága.

Szegény honvédek érdekében a magyar nőkhöz.

Kolozsvár, 1893. jun. 13.

Lapunk f. évi 1. számában egy reánk magyar nőkre nézve igen fontos figyelmeztetés jelent meg Koós Ferencz kir. tanácsos, tanfelügyelő tollából. Felhívás ez a brassói prot. nőegyletnek, hogy tegyenek valamit a még élő öreg honvédekért. Megérthetjük ezt mindnyájan. Lehetetlen is, hogy ennek átoltasásakor meg ne dobbanjon Kárpátoktól az Adriáig minden gyöngéden érző magyar honleány szíve.

Egyszerű szavakkal, az igazság megrázó erejével eszteli Koós Ferencz a szegény, elaggott, a haza függetlenségért vívott csatákban megcsönkult, megbénult nyomorék honvédek százanandó helyzetét.

Most, hogy a „Történelmi Lapok” egyik legközelebbi számában, *Inczedy Sámuel* ezredesnek, az erdélyi nők esekély adományát illető meleg hangú köszönő sorait is olvastam — élénken foglalkoztat naponki az a kérdés: vajjon nem tehetnénk e mi is valamit azokért az öreg harczosokért, kik ha annak idején halált megvető bátorsággal, oly önfeláldozó kitartással nem küzdenek szép hazánkért, — most tán csak a regék világából ismernénk azt. Ugy kellene a legfájóbb érzések között róla megemlékeznünk, mint Ádám

az örökre elveszített, káprázatos fényességű paradicsomról; úgy keseregnénk fölötté, mint menyasszony vőlegénye elvesztése, — mint édes anya legszeretettebb gyermekének elhunytá fölött teszi.

A férfiak sikerrel tették meg a kezdeményező lépéseket, csak mi nők nem tettünk idáig semmit sem. Nem vádként hangzik ez ajkaimról, mert hiszen figyelmünk ez ideig a nyomorgó honvédek sorsára senki által fel nem lett hívva. De most érzem — érezzük és tudjuk, hogy itt az ideje az áldásthozó gyors működés megkezdésének. Itt az ideje, hogy a nők úgy testületileg, mint egyen-egyen szívvel, lélekkel törekedjenek a szegény honvédek mostoha sorsán könnyíteni.

Szebb, szentebb kötelességet nőegylet nem teljesített soha annál, mint melyik most előtte áll: jótékonycezü előadások jövedelmét, kegyeletes kimélettel fordítani, az egykor vitézül harczoló egész jövőjüket feláldozó, most öreg tehetetlen, inségben élő katonák felségelésére.

Ha márcz. 15., vagy Kossuth születésnapját ünnepeljük; ha nevezetes csaták emlékét üljük, vagy az aradi kivégzettek évfordulója alkalmából gyászolunk, siessünk első sorban róluk megemlékezni. Nem sokáig hordozzák már

váltaikon az „inségterhes életet“. Nap nem mulik, hogy ne hozná a sajtó egyik-másik hősünk halálhírét. Sietnünk kell, hogy a még életben levőknek hátra levő idejét varázsoljuk rájuk nézve kedvessé, mosolygóvá, mentté az élet nehéz inségétől.

Kétszer annyi jót tesz, ki idejében teszi. Áldani fog-nak tetteinkért elárult honvédeink, áldani fog a hon!

Kuszkó Istvánné Tokaji Irma.

Pöltenberg és a kápolnai csata.

Klapka czáfolatául.

(Vége.)

Kitűnik, hogy e nehezeltés folytán Klapkának nem közvetlen szóbeli, hanem valami *írott* parancsa következtében, csak találomra, inkább saját elhatározásából Verpelétre indult, mignem ágyuszó után csatatérre ért. És kinek lett volna kötelessége első sorban értesíteni Schultzt a teendőkről, idejében és kellőleg értesíteni, szükség esetén meg is parancsolni, hogy Szólát előtt veszteglő hadosztályával febr. 27-én jókor reggel Verpelétre, rendeltetési helyére induljon? Bizonyára csak Klapka volt ezen parancs kiadására első sorban hivatva, a ki nem csak Schultznak közvetlen föllebvalója, hadtestparancsnoka, hanem egyszersmind sergeink jobb szárnyának kijelölt vezére is volt.

Schultznak ez elbeszéléséből kimagyarázható az is, hogy ő Klapkát a szóban forgó alkalommal nem is látta. Mert Schultz azt mondja, hogy Klapkával, s a máris hátráló csapatokkal, — föntartani kívánva az összeköttetést, — saját csapatait balra vonulni parancsolá. Már pedig tudni való dolog, hogy Schultztól baloldalt a kecsendi magaslatokon nem Klapka, hanem Görgey Arthur állott, s talán még a Klapka szétszaladott csapatai, melyek vezényletét Görgey, — még Verpelét elfoglalása előtt magához ragadta.

Ezek szerint B. Schultz Bódog azt hívé, hogy a tőle baloldalt álló csapatokat Klapka vezeti, s csapatait balra vonulni parancsolá, azon czélból, hogy a Klapka vezénylete alatti csapatokhoz csatlakozhassék.

De hát hol volt, hol lehetett Klapka 1849. évi február hó 27-én azon időponttól kezdve, a hogy a Verpeléti kudarcz folytán a csatatért elhagyta, azon időig míg a „sötétség beállott“.

Hiszen a szakadatlan ágyudörgést mégis hallania kellett. Ezen sötétségről maga Dembinszky is emlékiratainak I. kötet 197—198 lapjain említést tett, mire nézve azonban a legnagyobb sajnálatomra ujjal ki kell jelentenem, hogy Dembinszkynek ezen és egyéb történeti adatai oly zavarosak, és megbízhatlanok, hogy azokra valami nagy súlyt fektetni, vagy nekik értéket tulajdonítani csak a legnagyobb óvatosság mellett lehet. Igazolásául ezen állításaimnak hivatkozom p. o. a Dembinszky emlékiratai I. kötet 198. 199. lapján foglalt azon kitételekre, melyek szerint Dembinszky az 1849. évi február 27—28. közötti éjszakát főhadi szállásával együtt Kecsenden töltötte. Már pedig az összes közvetlen szemtanuk által egybehangzóan följegyzett tény, hogy Dembinszky ezen egész éjszakát főhadi szállásával együtt Makláron töltötte el.

Van azonkívül Klapkának az napi ténykedésében több igen terhelő körülmény, melyre eddigelé sem az irodalom általában, sem különösen a névszerint említett történetírók nem reflektáltak, s a melyek kizárólag Klapkának terhére rovandók.

Ezek fölemlítése és tisztázása körül, mennyire csak lehetséges lesz, a Klapka saját szavaival fogok élni, ahogy azok hivatkozott műve I. kötetének 240—265. lapjain olvashatók. — Ugyanis:

Az I-ső vagyis Klapkaféle hadtestnek egy része már február 16 és 20-ika közt érkezett Egerbe. Február 23-án a Klapka hadtestének főhadi szállása is oda helyeztetett át; s előretolt csapatai a siroki és a baktai szorosokat is megszállották. A magyar hadseregnek akkori állásáról Klapka teljesen tájékozva volt, s még azt is jól tudta, hogy, mint a magyar hadsereg jobbszárnyának parancsnoka ő van hivatva az akkortájt Pétervásáron időző Schlicknek hadtestét megakadályozni abban, hogy elleneink zömével a siroki és baktai szorosokon át Kápolna táján ne egyesülhessen. Klapka a siroki szoros fontoságáról tökéletes tudomással birt; azonkívül erre fővezényletünk által is idejekorán figyelmeztetve lett¹⁾. Rendelkezésre állott ezen két szorosnak megvédése végett a Dessewffy hadosztály és Schultzhadosztály, melyek együtt véve 8 gyalog zászlóaljból 6 lovas századból, 24 ágyuból, s így összesen több mint 7000 emberből állottak.

Eltagadhatatlan, örök igazság, hogy egy önálló csapatparancsnoknak, s annál inkább két egyesült hadosztály vezérének legelső s legfontosabb kötelessége az, hogy a körülötte s különösen az *előtte* lévő terep minőségével, saját szerűségével, a lehető legszorgosabban s legrészletesebben *sze mélyesen* megismerkedjék. Klapka ezen eminens szolgálati kötelességét ez alkalommal teljesen elmulasztotta. Avagy hol volt Klapka azon alkalommal, midőn az *Idzikowsky* őrnagy vezénylete alatt előre tolt különítmény február hó 26-án estve Siroknál megtámadatván, a *lanyha megütközés* után, nem a saját hadosztálya t. i. Verpelét felé, hanem ettől excentricus irányban Szólát felé tolatott el: Vagy a midőn ezen kudarcz már megtörtént; minő intézkedéseket tett Klapka arra nézve, hogy az excentricus irányban megtámadott Idzikowsky legalább másnap korán reggel a Verpelét előtt csatázó Dessewffy hadosztályhoz vissza csatlakozzék? És ha talán intézkedett is Klapka ez irányban: tudni akarja az utókor, e pártatlan történéssz is, kit terhel a hiba, hogy ezen intézkedése fogantatásának nyoma nincs. Szóval, hol volt, merre vesztegelt ezen különítmény akkor, midőn hadosztályának többi csapatai Verpelétnél hosszú makacs csatát vívtak? S miért nem intézkedett Klapka legalább arra nézve, hogy az *Idzikowsky* őrnagy alatti *különítmény levonása után még 3600 emberből 500 lóból, s 16 ágyuból álló Dessewffy hadosztály* ²⁾ az ugynevezett „*Kápolna dombját*“ (egy Szent-Mária és Verpelét közötti, magában álló magaslatot) megszállja, a honnan is az ellenségnek a siroki szorosból való fejlődését s elnyomulását bizonyára sokkal sikeresebben meggátolhatta volna?!

Tessék már most az elébb mondottakat Klapkának említett műve I. k. 261 lapján foglalt azon állításával összehasonlítani, hogy:

a Pétervásárnak vezető szorosok már a természetből védelmi állásnak teremtvék, és hogy ezekben egy kis sereg is kétszer-háromszor számosabb ellenségnek is hosszabb ideig sikeresen ellentállhat, sőt ezen állását csekély elsáncolás és torlaszok segítségével bevehetetlenné is teheti. Avagy nem volt Klapkának elegendő ideje arra, hogy mindezen védelmi előintézkedéseket jókorán megtehesse, vagy hogy meg is tétethette volna? Klapka továbbá azt mondja: »Helyzetünknek ilyen fölfogása mellett 6000 embert a siroki és baktai szorosok megszállására kellett volna hagyni, 24,000 embert pedig Kál-Kápolná-

¹⁾ (Dembinszky emlékiratai I. kötet 179—182 lap)

²⁾ Klapka műve I. kötet 252—253. lap.

nál; és 2000 embert végre azon célból fölláttani, hogy ez utóbbi csapatot seregünk zöme és jobb szárnyunk, vagyis Kál-Kápolna és Verpelét között az összeköttetést föntartsa.“

Klapkának a Dessewffy és Schultz hadosztályaiban nemcsak 6000, hanem több mint 7000 embere állott rendelkezésre¹⁾ s ezzel nem is volt egyéb föladata, mint a Pétervásárt időző Schlick hadtestének a siroki és baktai szorosokon át való előnyomulását, s így a Kápolnánál álló ellenséges hadsereg zömével való egyesülését meggátolni.

A hadseregünk jobb szárnya és centruma közötti összeköttetésnek föntartása, valamint a Gyöngyös-Domoszló Verpeléti utnak figyelemmel tartása Pöltenberg hadosztályának jutott föladatául, a kinek e célra 2800 embere állott rendelkezésre.

Klapka említett műve I. k. 262—263 lapjain így folytatja: „A siroki szoros elveszte folytán központunk állása megingottnak s jobbszárnyunk is veszélyeztetettnek volt tekintendő.“ Lám mily helyesen tudja mindezeket Klapka „post festa“ elpanaszolni és önbíbját másnak fölróni.

Pedig centrumunk állása megingottnak, s veszélyeztetettnek már azon pillanattól fogva volt tekinthető, mihelyt Klapka az őrizetére bízott siroki és baktai szorosokat elhanyagolta s ez által Schlicknek lehetővé tette azt, hogy jobbszárnyunkat visszanyomván, derék hadunk állását is veszélyeztesse. Bizony sok port hintett közönségünk szemébe Klapka a kápolnai csatának illetően leírásával, s megsemmisítő kritikát gyakorolt akaratlanul saját tényei és mulasztásai, ugyszinte Dembinszky nyomorult főhadvezénylete fölött is, ki a rendelkezésre állott 9 hadosztályból Kápolnánál első napon csak négyet, a második napon *kellő időben és helyen* csak ötöt volt képes a csatarendbe bevonni, mert három hadosztály későn²⁾ érkezett, az egyik pedig egészen elmaradt³⁾. Pedig Dembinszky több, mint egy hónappal azelőtt kérkedve jelölte meg a magyar kormány előtt a legközelebb vivendő csata színhelyét! Klapka és Dembinszky mindezen ferde intézkedésében, senki bünös mulasztásra nem gondolt de még maga Gelich Rikard sem, a *ki pedig másoknál mindennél áruházt szimatol.*

Az igazság érdekében kénytelen vagyok a tisztelt olvasó figyelmét még továbbra is igénybe venni, s a lenyebb elmondandó két esetre irányítani. Azoknak különösen elseje fönti elbeszéléssel az idő, hely, személyek s más egyéb körülmények tekintetében szoros összefüggésben állanak egymással.

Már említém, hogy Görgey Arthur 1849. február hó 26. és 27-e közte éjjel Dembinszky vezényletének a VII. vagyis Görgey féle hadtest egyes hadosztályait közvetlenül eldisponáló fölületessége és gyarlósága miatt messzi hátramaradt Guyon és Kmetty hadosztályoknak a csata vonalba való idejekoráni bevonása céljából Kápolnáról Mezőkövesdre lovagolt. Ezen ténye szükséges voltát maga Görgey Artur „Mein Leben und Wirken“ műve I. kötetének 230—232. lapjain. — id. Görgey István pedig hivatkozott műve I. kötet 254—256. lapján, nemkülönbben Rüstow munkája I. köt. 272. lapján igazolja.

Nézetem szerint a fönforgó viszonyok okszerű mérlegelése után azon következtetésre kell jutni, hogy ha Görgey Artur, mint illetékes hadtestparancsnok, nem elég

jókor gondoskodik a Guyon hadosztályának idején való bevonásáról s ha a bevonulási parancsot Guyonnak személyesen át nem viszi, az esetben Guyon hadosztálya nem délelőtti 11 órakor, hanem sokkal később, körülbelül délután 3 óra tájban érkezik Mezőkövesdről Kerecsendre, s így a már akkor hátrálásban levő magyar hadsereget idejében s kellőleg nem is fedezheti. A Dembinszky által magához rendelt Bayer ezredes részéről Guyonhoz küldött futártiszt valószínűleg az éj sötétjében valahol eltévedt, — mert nincs nyoma annak, hogy ezen tiszt, bár elkésetten is, rendeltetési helyére érkezett volna.

Görgey Arturnak ezen testét, hogy ő a csatánap előtti éjjel a mondott célból Kápolnáról Mezőkövesdre személyesen ellovagolt, sokan nagyon elütőleg itélik meg — Pedig közvetlenül a csata előtti időben egy vezérnek fökötelessége minden módon és áron arra ügyelni, hogy a rendelkezése alatti összes csapatai a csatateren lehetőleg jókor megjelenjenek. — Oly világos, sarkalatos kötelesség ez, hogy azt külön megvitatni vagy bizonyítani nem is szükséges. — Például hozom fel: Senki eddig meg nem ütközött azon, sőt senki előtt eddig föl sem tűnt az, *hogy Klapka a verpeléti csatátnak végleges elvesztése, sőt csapatainak teljes fölbomlása után — saját állítása szerint Görgey Artur által küldve¹⁾ — de Görgey Artur állítása szerint önkéntesen²⁾ vállalkozott arra, hogy a szétbomlott állapotban Eger felé meghátrált csapatainak nagyobb részét, és a parancsnoksága alatti hadtesthez tartozó, nem is tudni hol veszteglő Schultz-hadosztályt „valahol“ Eger táján fölkeresse s a csatavonalba bevonja.*

Nagy különbség van a kettő között. — T. i., hogy vajjon az ütközet előtt gondoskodik-e a vezér seregeinek készenlétéről s teszi ezt bár némi látszólagos kockázattal is: vagy (a Klapka esetében) a csatáért a győztes ellenségnek teljesen átengedvén órahosszig tartó útra kél — hogy a *valahol* tétlenül veszteglő egy hadosztályát, és a csatáközben szétfutott egyéb csapatait a harc vonalba újra bevezesse! — Ámde, más mérleggel mérik az igazságot Klapkának, a közvélemény becézett kedveltjének, és mással a komoly, a népszerűséget soha nem hajhászó Görgey tábornoknak — a magyar hadak „legvitézebb“, de egyuttal „legrágalmazottabb“ vezérének.

Egyébiránt más nemzetek haditörténelmében is előfordul, hogy bizonyos kivételes körülmények között maga a hadvezér teljesíti a parancsörtiszt föladatát. Szabadjon nekem erre nézve a francia nemzet újabb hadi történelméből egy példát fölhozni s szerényen megjegyezni, hogy a nevezett főszereplőket, mint volt katonai előjáróimat, a francia hadseregben előbbi időben teljesített hosszabb katonai szolgálatom ideje alatt személyesen ismerni alkalmam volt.

Az 1859. évi hadjárat idején június hó legelső napjaiban arról volt szó, hogy a szövetséges Francia-piemonti hadsereg a Ticino folyamán átkeljenek s annak balpartját elfoglalják. — E célból utasítást kapott Mac Mahon a francia hadsereg második hadtestének parancsnoka, miszerint két hadosztályból álló s a császári testőrségnek egy „voltageur“ hadosztályával erősített hadtestével a Ticinón Turbigónál átkelve, a cs. kir. hadsereg állásának kulcsa, Magenta felé nyomuljon, mialatt a francia testőrség második hadtestének második „granátos“ osztály e san-martinói hidat foglalja el; Canrobert marschallnak hadteste pedig ugyanazon úton előnyomul.

Ezen hadműveletnek foganatosítása eredményezte

¹⁾ Klapka művének I. kötet 247. lap.

²⁾ Guyon Mező-Kövesdről, Kmetty Mező-Kerecsendről, Schultz rendelet hiányában Szőlátról.

³⁾ Hertelendy — Tiszafüreden maradt.

¹⁾ Klapka „Nationalkrieg“ I. k. 255. lap.

²⁾ Görgey „Mein Leben und Wirken“ I. k. 235. lap.

az 1859. évi június hó 4-én improvizált, de eredményében eldöntő mageritai csatát.

Már a francia testőrség granátos hadosztálya a san-martinói hidnál a Ticinón átkelt, — s már a Ponte vecchio és Oonte nuovo di Magenta körül a csata több óra óta dühög, — és Mac Mahon a turbigói állásából két párhuzamos úton Marcallo és Buffalora felé indulván, Magenta felé tör. — Bal szárnyát képezik az „Espinasse“, jobb szárnyát pedig a „La motterouge“ tábornokok hadosztályai. — Ez utóbbit követi „Camon“ tábornoknak testőrségi „voltigeur“ hadosztálya. — Jobb szárnya megközelítvén Buffalorát megáll, vá vá, hogy a balszárny hadosztálya Marcallonak elfoglalásáról jelt adjon — Mac Mahon a jobb szárny hadosztályainál tartózkodik és a Marcallora vezető párhuzamos útra küldi D'Espouilles törzskapitányt, hogy siettesse Espinassenak mozdulatait, s róla biztos hirt hozzon. A törzskapitány visszajövén, hírül hozta, hogy Espinasse egy óra alatt biztosan Marcallóra ér. — Ismét mulik egy óra és Marcallo tájkán Espinasse hadosztályának hire sincs.

Ezalatt pedig a san-martino—magentai úton mind jobban és jobban dul a csatazaj. Mac Mahon fontolóra vévén, hogy minden további muló perc a napnak döntő sorsát hordozhatja méhében s egyedül a saját nyugtalan-ságától ösztönöztetve, egynéhány törzstisztől s ezek kíséretétől követve, árkon-bokron, az *ellenséges előőrsök vonalán át* és a czirkáló ellenséges lovas csapatokon keresztül üget Marcallo felé. — Több ízben kardot is kellett rántania, míg a Marcallo előtti főútra ért. Az épen odavonuló Espinassenak röviden és velősen kiadván a rendeletét, és ígérését véve, hogy Marcallót elfoglalja s jobb szárnyát kiterjesztve Magentának indul, Mac Mahon ugyan ezen utakon és akadályokon át visszasiet a még mindig Buffalora előtt álló jobbszárnyához.

Nézzük most meg a térképet:

Marcallo a Turbigóból Buffalora felé vezető úttól légvonalban is legalább négy kilometyrre fekszik, — tehát Mac Mahon oda és vissza a döntő percekben nyolcz kilometyri útát tett, hogy a hadteste jobb és bal szárnya közötti összeköttetést létesítse. (Lásd a félhivatalos „La Campagne d'Italie“ 1859. Par le Baron de Bazancourt I. k. 230—259. lapon).

Ezen mű 259. lapján ez is foglaltatik: „Ez alkalommal bizonyára Ma-Mahonnak katonai nagy alakja fejlődik ki az ő egyszerű vitézségében. Egyedül ő maga nem tudta, hogy egy nagy elhatározásu s oly hős ténny vitt véghez, melynek értéke annál nagyobb, minél magasabban áll az, ki azt véghez viszi“.

De Gelich Rikárdnak Görgey Ártur éjjeli látogatását illetőleg nézete az, hogy ilyesmit meg kell egyszerűen parancsolni! Azután még azt is mondja Gelich¹⁾ „Vajjon oly nagy volt-e Guyon megbizhatlansága, hogy Görgey-kénytelen volt őt galléron ragadni, azon nagyon kételkedünk; hiszen Guyon vette be a braniszkói szorost, míg Görgey Lőcsén időzött“.

Dembinszky pedig Görgeynek ezen tényéről azt mondja: „Görgey ezzel vagy a személyét akarta jókor biztonságba helyezni, vagy épen az ő drágaságait megmenteni, — mert valóban nem tudom, mi más ok indíthatá őt ez alkalommal útnak Mezőkövesdre!“²⁾ No, ez még is csak — sit venia verbo — a svihákságnak netovábbja! s Dembinszky megérdemli, hogy ő legyen a „sequens“, kinek vétkes cselekedeteit bonczkés alá kell majd venni. Egyelőre pedig csak az a megjegyzésem, hogy felebarátjáról indokolatlanul így gondolkozni csak egy rozslékű ember

képes. Nincs magyar ember, ki az 1848—49. években a magyar kincstár pénzén, vagy a magyar vér árán illetéktelenül meggazdagodott volna!...“ Ez legyen nem a legkisebb nemzeti büszkeségünk!“ s ezen nemzeti büszkeségünket egy idegen kalandor ne érintse büntetlenül!

A másik eset, melyet még jelen közleményem befejezése előtt szóba hozni kívánok, az alábbi.

Ugyanis Klapka „Emlékeimből“ czimű művének 413—416. lapjain a következőket mondja:

Klapka 1853. évi január havában Genfben tartózkodása alkalmával levelet kapott Mazzinitől, melyben utóbbi azt írja, hogy Luganóban tartózkodik s Milanóban és felső Olaszország egyéb városaiban Ausztria ellen fölkelést tervez, s egyúttal Klapkát fölhívja, hogy ha hazája sorsát szívén viseli, — jöjjön azonnal át hozzá Luganóba.

Klapka ezek folytán még 1853. január havában el is utazott a nevezett találkozási helyre s ott össze is jött Mazzinival. Mazzini ez alkalommal biztosította Klapkát, hogy vállalatának sikere kétségtelen, mert még az Olasz városok helyőrségeiben állomásozó magyar ezredek legénysége is az ő részén áll.

Klapka ugyan egy szóval sem említi, hogy ő ennek folytán fölhívásokat intézett volna az Olaszországban állomásozó magyar ezredek legénységéhez, sőt ugy tettei magát, mintha Mazzininak közölt tervét perhorrescálta volna.

En azon időben, mint a cs. kir. 33. gyalog-sorerezedbe beosztott katona Milanóban, az 1-ső granátos században első őrmesteri minőségben szolgáltam s közvetlen tudomásom van róla, hogy a tervezett „putsch“ az 1853. évi farsang utolsó napján egy kedden, tehát február hó 3-án vagy 6-án csakugyan kiütött s hogy ezt megelőzőleg a Milanóban elhelyezett magyar csapatok kaszárnyái előtt Klapkának neve aláírásával ellátott s az olaszok felkeléséhez való csatlakozásra buzdító, magyar nyelvi kiáltványok a földön szétszórva találtattak. — Nekünk azonban eszünk-ágában sem volt volt a dologba könnyelműen belemenni s életünket hasztalanul kockáztatni. De akadtak többen, kik a földre szétszórt ezen felhívásokat, nem is sejtve tartalmukat, — kíváncsiságból és gondtalanul fölszedvén, magukhoz vették, — miknek birtoklása miatt később hosszú vizsgálatba jutottak, s csak hónapok, sőt némelyek évek multán szabadultak ki ezen könnyelmű, de alapjában ártatlan cselekedet súlyos következményei alól¹⁾.

Ebbeli állításaim valóságának igazolásául hivatkozhatom a még élő néhány bajtársamra s hivatkozom a 33 gyalogsor-ezred akkori hadbiróságának erre vonatkozó s valószínűleg még meglevő okmányaira.

Tiszta meggyőződésém az, hogy ezen kiáltványokat Luganóból Klapka bocsátotta világgá.

És még is, midőn ezen dőre vállalat a megérdemelt kudarcot vallotta: Klapka — műve 416. lapján, sopánkodva s bizonyos farizeusi tettetéssel ezt mondja: „E vakmerő terv hirteleni megsemmisülése csak szerencse volt számos honfitársamra nézve, még pedig ugy az ott-honiakra, mint az Olaszthonban tartózkodókra is.“

Pedig nem rajta mult, hogy a dolog oly simán folyt le s nem kívánt nagyobb véráldozatot.

Ez a Klapka tábornok história-csinálási módszere!

Z á r s z ó.

Kossuth Lajos az 1849. évi február 12-én Dembinszky altábornagyhoz írott levelében Klapkáról a kö-

¹⁾ Gelich R. műve II. 424. 425. lap.

²⁾ Dembinszky omlékiratai: I. R. 192. lap.

¹⁾ Schüfer, Lamos stb.

vetkezőket mondja: „Klapka ezredes derék ember, de neki egész élte fogytáig igen sokat kell tennie arra nézve, hogy helyre hozhassa ama roppant hibáját, hogy Schlicket nem vette üldözőbe s nem fogta el (t. i. Schlicknek Kassáról való elvonulása után) Borzasztó! Isten őt kezeinkbe adta s ő megszabadulni engedi! Klapka megérdemli, hogy hadi törvényszék elébe állíttassék!“¹⁾

Am én nem a pártszenvedély, de az igazság érdekében szólaltam föl, — és daczára mindazoknak, miket itt fölhoztam, kalapot emelek Klapkának azon érdemei előtt, miket függetlenségi harcunk körül más alkalommal szerzett. — Klapkánál igen sok genialitásra akadunk, — s ő más rendszer alatt, más körülmények között igazán nevezetes tábornok, hadvezér lehetett volna. — Én csak azt jelzem, hogy Klapka sem valami csodálény, sem pedig félisten nem volt, ellenkezésbe jöven

ezzel természetesen a személyes cultust őröző nagyhangu hazafiak minduntalan hangoztatott frázisaival. — Klapka nagyeszű, alapjában kitünő hazafi, de egyúttal oly gyarló ember volt, ki magas állásánál és genialitásánál fogva képes volt hirtelenül egész a *sublimitas*-ig emelkedni, de gyarlóságánál fogva rögtön a legmélyebbre lesüllyedni, — a legközönségesebb álláspontra helyezkedni — Ut lapsu graviore ruat!

Szóval: jelleme edzett, puritán nem volt!!

Kelt Alsókubinban, 1893. évi február 20-án.

Dr. Bulla György

nyug. kir. járásbíró, 1848. 49 h.-hadn.

T Á R C Z A.

A Vasvári Pál halála napja.

(Ajánlva Hegyesi Mártonnak.)

Gyarmathy Zsigánétól.

Sokszor megemlékeztem, úgy regényben, mint felolvasásokban Vasvári Pálról; mikor eszmélni kezdtem, ő volt az, a kiről legtöbbet hallottam. Az én szülőfalvamból M.-Gy.-Monostorról épen az édes apám házából indult el, végzetes útjára, s hogy ekkor mit beszéltek édes apámmal, meg is van írva „Monostori Katinká“-ban. Tehát sokszor írtam az ifju hősről; de egyszer sem említettem, hogy július 6-án vagy 13-án esett-e el? Nem említettem, mivel én mindig csak azt írom, a mit bizonyosan tudok, erről pedig nem voltam egészen tisztában. Az édesapám jegyzeteiből ez a rész eltévedt; de annál élénkebben megmaradt az én emlékezetemben minden szava, melyet különben is gyakran ismételt — ezen szomorú hadjáratról. Ugy hát bizonyos voltam abban, hogy szerda napon indultak el és pénteken volt a mariseli csata. Ezért jegyezte meg Hegyesi Márton, hogy: „nem használom a dátumot, holott a napot megnevezem“. Ezentúl már használnám én is, mert egy nagyon egyszerű adat nyomán teljesen igazat adok Hegyesinek és hiszem, hogy az a szomorú emléknep jul. 6. volt. S most épen a hős ifju halála évfordulóju elmondom, mint történt. A napokban felkeresett szülőfalvamból egy nagyon értelmes földműves, Kovács István. Futólag megemléltette, hogy ő épen egy idős édes jó mamámmal és Jókáival, Tetszett nekem, hogy Jókairól is tud. Szőke piros arca, ragyogó kék szemei el nem árulnák, hogy hetven é. súlya nyomja a vállát. Leültettem és Kovács uram így folytatta:

— Azért jövék, hogy már egészen bizonyosat tudok a Vasvári Pál halála napjáról.

Csodálkozva néztem a szemébe, de hát honnan tudhatja a jó ember, hogy engem ez mennyire érdekel? Kitalálta a gondolatomat.

— Nem írtódom én a betűtől, instálom; tudom, hogy sok alkalommal írásba tette Vasvárit, de hát kit, is tenne, ha azt nem! — és tőlem is kérdezték többen, mivel hogy ott voltam, vajjon nem tudnám-e, hányadikán esék az a nagy eset? Hánytam vetettem a dolgot, de csak annyit tudtam kifejteni, hogy pénteki napon volt, hányadikán, azt sehogy sem tudhatám.

A mult nap deszkát hozott egy régi ismerősöm, a ki épen ott lakik, a hol az a csata volt; rávittem a beszédet: — Nyikuláj, emlékszel-e arra?

— Már hogy ne emlékezném, úgy az eszembe van, mintha csak a reggel történt volna. Épen a koszorukat hánytuk a házra Szent Iván ünnepén, mikor csak egy golyó, aztán több golyó repült át a ház felett, akkor kezdődött a csata, s bizony elvesztek ott olyanok is, a kiknek nem hullt le a koszorujok...*)

— Minden oldalról megforgattam, kivallattam az oláhomat és most már napnál világosabb előttem, hogy Vasvári Pál jul. 6-án esett el, mert Szent Iván napja a görög naptárba 24-re esik, a mi nálunk épen 6-ika. Itt van ni instálom...

És Kovács uram emlékeiben édelegve, beszél hoszszasan, részletesen felsorol mindent és mintegy félistent úgy magasztalja a „szép szavu“ Vasvári Pált, a kit az Isten a maga gyönyörűségére teremtett. Hej! be kár is, hogy még sem tudá megoltalmazni! Mi, a kik még élünk, annyiszor felemlegetjük, hogy épen olyan, mint ha közöttünk lenne most is — és dicsőíti tovább Vasvári Pált.

Annak a hős ifjunak pedig, kinek eszménye volt a nép, mennyire a szívéhez találta, ha tudna róla, hogy négy évtized multán is mint emlegetik, mint bálványozzák egy elrejtett havasalji faluban. Talán a ki abban a

*) Ugy tartja a néphit, hogy a kinek a tedelen megakad a feldobott koszoruja, az abban az évben lakodalmat ül, a ki pedig visszahull, az meghal abban az évben.

¹⁾ Lásd Gelich műve II. kötetének 408. lapját.

faluban született, vérévé vált annak a Vasvári kultusz? Annál az sem divatból esik, hogy azt a sírt meglátogassa. Engem már mint kis gyermeket elvittek oda, mikor még semmi jel nem volt azon a nagy halom földön, mely közösen borítja az elestek hulláit*). Később — már mikor egy kis kőkereszt és száradt koszorúk jelölték a sírt — magam vittem oda másokat. Ma aztán mennek mindenfelől; de mikor már nem fognak menni, mert az ilyen kegyeletes lelkesültség idejét szokta mulni, én, ha élek, el megyek akkor is; ha nem élek, el mennek gyermekeim, mert ők már tudják, hogy szülik és nagyszülik előtt mily drága volt az a hely, hol annyi hős között a leghősebb, legdélcezebb: Vasvári Pál alussza örök álmát.

Budai szobor-bizottság és központi bizottság ülése.

Budapest, jul. 10

A régi városháza tanácskozó-termében egymásután két gyűlése volt ma délután az országos honvédegyesületek központi bizottságának. Előbb a honvéd-szobor-leleplezési ünnepségének a rendezésére kiküldött harminczas végrehajtó bizottság tanácskozott s meghallgatta a végleges elszámolást. Majd a központi bizottság ülésezett, elintézvén több fontosabb ügyet. Ezek között az fogja legjobban érdekelni a vidéki honvédegyesületeket, hogy a bizottság mai megállapodása szerint a legközelebbi honvédgyűlés nem Szegeden lesz, mint azt a tavalyi közgyűlésen elhatározták, hanem Budapesten.**)

A tanácskozás lefolyásáról a következőkben ad számot tudósítónk:

A harminczas bizottság ülése.

Degré Alajos elnöklete alatt ülést tartott ma a honvédszobor harminczas végrehajtó bizottsága. Mikár Zsigmond jegyző felolvasta a múlt ülés jegyzőkönyvét, mire Krivácsy ezredes és Spur István felszólalt, hogy azokat az élővirágból font koszorúkat, melyek a honvédszobron voltak s a melyeket a honvédek sírjaira kellett volna vinni, miért hányták el, mint valami szemetet? A bizottság nem találta ugyan helyesnek a koszorúkkal való ilyen eljárást, de mert már nem lehet a dolgon segíteni, napirendre tértek fölötte.

Degré Alajos előadta aztán, hogy az erdélyi hőlgyeket mélyen sértette, hogy a vaskoszorújuk nem került a szoborra. Elhatározták, hogy az erdélyi hőlgyeknek külön mondanak köszönetet a koszorúért, mely mindig becses ereklyéje marad a honvédeknek.

Bogdánffy Antal bejelentette utóbb, hogy az ezüstkoszorút átadta a függetlenségi körnek s erről Polónyi Géza adott neki nyugtatót.

Vavrik Endre, mint a szobor-leleplezési költségek pénztárosa, betérjesztette aztán a végrehajtó bizottság végleges elszámolását. A főváros 2000 frtot adott a leleplezés költségeire, melyből azonban csak 1300 at vettek el**), a többi költséget az érmeik jövedelméből fedezték. Az összes bevétel volt 1653 frt 60 kr. a kiadás pedig 1599 frt 95 kr.; marad tehát még 53 frt 65 kr, melyet visszaküldenek a fővárosnak.***) Az elszámolást

*) Ez tévedésnek bizonyult.

Szerk.

**) Lásd erre vonatkozólag hírlapunkat a különféle rovatában.

***) A többi 700 frtot miért nem fordították a fővárosban hajléktalanul bolyongott szegény öreg honvédek elszállásolására?

Szerk.

****) Nem jobb volna a már felajánlott 700 frtot s ezt éhező honvédek közt kiosztani?

tudomásul vették s revideálására háromtagu bizottságot küldtek ki. Ugyancsak Vavrik indítványára abban állapodtak meg utóbb, hogy feliratban mondanak köszönetet a főváros közgyűlésének hathatós támogatásáért.

Degré Alajos rövid beszéddel bezárta aztán a tanácskozást. Ezzel feloszlottnak jelentette ki a harminczas bizottságot

A központi bizottság ülése.

Öt percz szünet után a központi bizottság tanácskozott. Az első ülés szépen, simán folyt le, de a második már megint fölülkerekedett a szenvedélyesség; mely annyira otthonos az öreg katonák tanácskozásán. Az ülés elején Degré Alajos elnök felolvasta a miniszterelnök leiratát, melylyel az értesíti a honvédegyesületeket, hogy a király szívesen fogadta a szobor-leleplezés alkalmából fölterjesztett feliratokat.

Hódoló tisztelettel fogadták az ülésen a leiratot s elhatározták, hogy köszönetet szavaznak a miniszterelnöknek, a miért feliratukat nyomban a trón elé terjesztette.

Ezután elhatározta a gyűlés, hogy Assermann (Vendrei Ferencz) 48-as tábornok halála felett jegyzőkönyvileg fejezzék ki részvétüket.

Vavrik Endre azt indítványozta aztán, hogy a legközelebbi honvédgyűlést ne Szegeden tartsák, a mint azt a tavalyi gyűlés elhatározta, hanem Budapesten. A honvédeket Széll György hívta meg Szegedre, még pedig az ottani polgármesterrel egyetértve. Széll György azonban már nem lakik Szegeden s az akkori polgármester leköszönt, így Szeged város mostani hatósága nem invitálta meg a honvédeket. Ez indítványt elfogadták s az országos gyűlést ez évi szeptember hó 1-ére és 2-ára, azaz péntekre és szombatra tűzték ki*).

Az elnök jelentette aztán, hogy Szentgyörgyi Imre választmányi tag lemondott a tisztségről s így új választás vált szükségessé. E pontnál kezdődött meg a személyeskedés. Vavrik Endre izgatottan azzal az indítvánnyal állt elő, hogy ezt a helyet egyelőre ne töltsék be, mert a póttagok sorában az a Maár István áll első helyen, a ki tavaly gyávnak merete mondani azt a honvédet, a ki a Hentzi szobornak megkoronázásában nem tart vele. Ezt az embert nem akarná a központi bizottság rendes tagjai között látni.

Maár István indulatosan válaszolt erre. Nem azt mondta ő, ugymond, hogy gyáva a ki nem tart vele, hanem azt, hogy a ki katona volt, az nem mondhatja zsoldosoknak az osztrákok akkori seregét, következősképen, ha nem állt Ivánka mellé, azt azért tette, mert félt a lármától, melyet a dolog ütött.

A tanácskozók Maár védekezése ellenére elhatározták, hogy a választmányi tagsági helyet üresen hagyják.

A szenvedélyeskedésnek azonban ezzel még nem lett vége. Krivácsy ezredes felszólalt, hogy a honvédegyesületeket nem utalványozzák ki rendesen s egyben azzal vádolta Mikár jegyzőt, hogy nála hevernek a folyamodások. Utóbb leleplezésekbe fogott az ezredes. Azt mondta, hogy az igazolványok kiállításánál is visszaélés történik, mert tud olyan esetet, mikor közhonvédnek őrmesteri igazolványt állítottak ki.

E vádat úgy Mikár, mint Degré elnök a legghatározottabban visszautasította s az elnök látta, hogy a tanácskozás nagyon elmérgesedik már, berekesztette az ülést. (Budapesti Hirlap).

*) Honnan lehet tudni előre, hogy két nap alatt elintézhető minden tárgy?

Fenesi ütközetünk Urbánnal.

(A pokróczos honvéd század Bánffy Hunyadon).

1848. novemberben századommal Nagyváradon voltunk, mikor azt a hirt hozzák, hogy Urbán táborával Kolozsvárt készül megszállani. E hirre Peretzi olasz lovas kapitány és Ritzkó Károly őrnagy vezénylete alatt egy kis hadtest, mely mindegy 30—40 olasz lovas katonából, gyalog honvédek-, nemzetőrök- és tüzekekből — két hat fontos ágyuval ellátva — állott, azonnal utasítást kapott Bánffy-Hunyadon keresztül Kolozsvár felé vonulni, hogy Urbán szándékában meg legyen akadályozva.

Bánffy-Hunyadra érkezve találkoztunk egy század Kolozsvárról menekülő, egész ujoncz, felszerületlen, ruhátlan (soknak még lábbelije sem volt) honvéddel, kik köpenyeg helyett az ágyaikról levett pokróczot kerítették nyakukba. Később ezekből a rongyos vitézekből alakult a 31-ik honvéd zászlóalj, mely egyike volt a legbátrabaknak, legvitézebbeknek.

Mi nagyváradiak másnap Gyaluba mentünk, hol egy kastély-tulajdonos (kinek nevét már nem tudom) a tisztikart és a két ágyu melletti tüzéséget meghívta ebédre, de alig hozták fel a levest, midőn kezdtek verni az alrmot s nekünk mit volt mit tenni: hirtelen sorakoztunk és Fenes felé nyomultunk rohamlépésekben, elfeledve éhségünket is. A fenesi határon megállapodva az országút melletti kis dombon állítottuk fel ágyuinkat, s mintegy két óráig tartott az Urbánnal való harc. De az ellenség túlnyomó ereje kényszerített hátrálni s már majdnem Gyaluig huzódtunk vissza és az est is közeledett, mikor találkoztunk a Baldácsi vezénylete alatt álló 11-ik zászlóaljjal, mely a mi segítségünkre volt rendelve s megkésétt. Így aztán Kapusig menve, ott éjjeli szállást tartottunk.

Megjegyzem azt, hogy Peretzi olasz lovas százados hátrálásunk alkalmával az út melletti sánczban egy eldobott kis siró fiu-gyermekeket talált, kit nyergébe felvéve és jól betakarogtatva magával vitt s Bánffy-Hunyadon dajkát fogadott melléje.

Ki tudja él-e még s ha igen, hol, mi lett belőle? Nem tudom.

Maros-Vásárhely, jun. 1.

Bende Gábor,

1848-49. honvéd nyug. őrmester.

Dercsényi Kálmán honvéd-huszár.

Dercsényi Kálmán 1848—49-ben honvéd-huszár, máj. hó 6-án halt meg és 8-án temettetett el Zemplénvármegye Nagy-Mihály városában.

Honvéd volt ő, még pedig a legjavából. Az 1848-ban Erdélyben alakított Kossuth-huszár ezredben szolgált, melyet később Mátás-huszár-ezrednek kereszteltek át. Egy alkalommal valamely kiküldetésben egy közlegényvel lovagolván, a völgy kanyarulata miatt előre nem láthatott ellenséges csapatba közvetlen közelben szemtől-szembe ütközik, úgy, hogy azt kikerülnie már nem lehetett, megszaladnia pedig tiltá magyar büszkesége. Segítségért küldvén tehát vissza egyetlen kísérőjét: egymaga felvevő a harcot. 21 — szóval *huszonegy osztrák könnyű lovassal* (cheveauxlégers). És csudálatos! addig birta őket feltartóztatni, hogy ámbár maga már a földön feküdt, de teljesen megölni őt vagy magokkal vinni már nem volt idejük, s az érkező segély láttára megfutamadónak. Feje tele volt kisebb-nagyobb vágásokkal; valóban bámultuk, hogy maradhatott életben.

Egy ujonczállítás alkalmával, midőn vármegyénk főszolgabírája volt, én pedig másod-alispán, figyelmessé tevén

fejére az orvosokat, azt kérdezték, megengedi-e, hogy megvizsgálják? s igenlő feleletére azt meg is tevén, kérdeék: meddig feküdt azután? „A szó betűszerinti értelmében csak *három napig* feküdtem — mondá — de még azután is vagy tizenegy napon át csak a szobában üldögéltem.“ Az orvosok nagyon csudálkoztak, s azt mondák, hogy azt csakis azon korban lehetett elbirnia: most már bele halna. Pedig azóta is erőben és egészségben mintegy 22 évet élt.

Egyszer elbeszéltem vele e nevezetes esetét s azt mondá, hogy minde sok vágásra sem esett le lováról, míg mellébe dőfést nem kapott. Erre leesett, magánkívül lett, a már említett segéd csapat látszólag élettelenül találta, bevitte és csak már az ápolás alatt jött ismét magához. Megjegyzé még, hogy ha jobb kezére vehette volna elleneit, még sokkal sikeresebben küzdhetett volna velők, de úgy oda volt szorítva az út széléhez, hogy lovát nem fordíthatta a cheveaux-légersk pedig mind balról támadták, s ő kénytelen volt baloldalát fedezni és balra vagdalkozni.

Kivüle még két testvére vett részt a szabadságharcban.

Utóbb házassága által vármegyénkbe telepedvén, mint kiválólag becsületes, értelmes hazafi, a közbeesülés és szeretetet csakhamar kivívta, a kiegyezés utáni megyei tisztválasztáskor a nagy-mihályi járás főszolgabírájává választott, s e tisztében is akként járt el, hogy a megyei tisztviselők mintaképéül tekintették.

Majd a király közjegyzői intézmény behozatala alkalmával a bomonai közjegyzői állást nyerte el, mert akkor még Nagy-Mihályban ilyen nem állított; de midőn ez az újabb években megtörtént, ő a Nagy-Mihályra jött által. Mint egész életében, úgy ez állásában is annyira birta a köztisztéletet, hogy szava nem csak az értelmiség, de a köznép előtt is szent volt.

Feleslegesnek tartom bizonyítgatni, hogy mint magánember, családfő és barát épen oly mintaszerű volt, mint a közéletben és ha talán a lap keretéhez képest kissé eláradtam dicséretében: legyen szabad mentésemül hozzá tennem, hogy nekem különösen kedves, jó és hű barátom volt.

Gyászjelentését e lapok 10-ki száma közölte.

Sátoralja-Ujhely, 1893. május 10.

Matolai Etele.

Szemle.

Honvéd családja (Kép a szabadságharcból). „Magyarország“ cz. 1. f. é. 27. sz. — *Rózsafi Mátás* emingránsról visszaemlékezés, id. Szinnyey Józseftől. *Egy névtelen hős. Rozsnyai Pál* naplótöredékei. Nép zászlója jun. 29. — *Vasvári, mint író.* Irta Pap Károly. Erdélyi Híradó f. é. jul. 6. 7. 8. száma.

Paget János gyéresi nagybirtokosról, ki a közügyek pótolhatatlan kárára a múlt évben halt el, rokonszenves hangon írt életrajzot bocsátott közzé *Kovács János* kolozsvári tanár. Paget János Angolhonban született, magyar nőt: báró Wesselényi Polixénát vette nőül. A művelt lelkű magyar hölgy az előkelő családból eredő angolt jó magyar hazafivá alakította.

Az 1848-49-iki szabadságharcban tevékeny részt vett kardjával úgy mint tollával. Az angol sajtót Paget értesítette minden mozzanatról. Mint Bem tábornok egyik szárnysegéde részt vett a Szeben alatti csatákban és Nagy-Ényed elpusztítása után egy század huszárral a pusztulás színén megjelenve számos menekültöt megmentett.

A szabadságharc lezajlása után Angliába menekült, s csak 1855-ben térhetett vissza birtokára, melyet feldúlva talált. Ez időtől fogva Erdélyben a közügy egyik legkiválóbb előharczósa volt haláláig.

Görgey Arturról ír a „Budapesti Szemle“ májusi füzetében Than Károly „Egy magyar hadvezér mint chemikus“

czím alatt. Görgey már serdülő korában hivatást érzett magában a tudományos pályára s midőn 1844-ben odahagyta a katonai pályát a prágai egyetemen rövid idő alatt feltűnő előmenetelt tett. Az érett korban kezdett új pályán, kiváló értelmi tehetsége s kitartása, megfigyelő képessége nevezetes felfedezést mutatott fel a tudományos világnak.

A világhírű hadvezér fényes pályájára nagy befolyással voltak a buvárt és tudóst jellemző eme sajátságok. Én katonai sikereimnek legnagyobb részét chemiai tanulmányomnak köszönöm mondá közelebről a közlemény írójának. És valóban az éles, elfogulatlan megfigyelő képesség, mely a helyzetet objektív bizonyítékok alapján ismeri fel, midőn oly kiváló hadászati ismeretekkel párosult, minő Görgeyt jellemzi, nem szülhetnek más eredményt.

Halálozások.

Honvédegyleteket, munkatársainkat és lapunk barátait kérjük: a halálozásokról szíveskedjenek egy-egy rövid tudósítást írni s a gyászjelentést az ereklye-muzeum számára esetről-esetre beküldeni.

Dr. Bak Ignác, az „Ung. Isrealit“ szerkesztője 71 éves korában meghalt. Dr. Bak Ignác a szabadság harc idején Szegeden politikai lapot szerkesztett Horn Edével „Tisza“ név alatt s e miatt a nemzeti ügy leveletése után menekülni s több éven át bujdosni volt kénytelen. Az elhunytat f. hó 6-án d. u. 3 órakor temették Budapesten a váci-körut 64. sz. a. halottasházból. (M. Ujság).

Vassy Zsigmond Kolozsvár városi tűzoltók felügyelője, az önkéntes tűzoltó-egylet szertárnoka és 1848—49. harcos meghalt jul. 5. éjjel Kolozsvárt élete 61. és boldog házassága 30-ik évében, hosszas szenvedés után. Az elhunytat jul. hó 7-én délután 6 órakor postakert-utcza lakásáról a római katolika egyház szertartása szerint temették el. Gyászolják: Vassy Zsigmondné sz. Balázs Zsuzsánna, mint neje. Vassy Ilona, Balázs Irma férj Pataky Sándorné férjével és gyermekeivel, Vassy Gerő, mint nevelt gyermekei. Vassy Emilia, Vassy Adolf, neje és fiával, Vassy József gyermekeivel mint testvérek. Balázs Samu mint sógor, dr Szontag Adolf, nejevel és gyermekeivel, mint unokaöccse. özv Vassy Tóbiásné és gyermekei, Vassy Sándor nejevel, Vassy Vilma férj. Szabó Andrásné, férjével és gyermekeivel, Vassy Elek, mint unokatestvérek. Vassy Zsigmond, kinek szabadságharcai működését lapunk idei 3. számában méltattuk, Kolozsvár közéletének számot tevő tényezője volt. A kolozsvári tűzoltóságnak egyik megteremtője, a tűzoltók kiképzésének több mint 20 éven keresztül buzgó tanítója volt. Kitűnő bajtárs, meleg szívvel szerető barát, a tűzoltó-egylet oszlopa és krónikása szállt sírba, hová övei s a város őszinte fájó részvétl kísérte.

Vendrei Ferencz 1848—49. honvéd-ezredes elhunyt. Haláláról a család az alábbi gyászjelentést adta ki, melyet lapunk barátja Cser József küldött be: Vendrei Ferenczné szül. Incze Klára mint neje, Vendrei László, Vendrei Ferencz. Vendrei Pál és Vendrei Klára mint gyermekei, Vendrei Ferenczné mint menyee, Vendrei Vilma és Klára mint unokái fájdalomtól megtört szívvel jelentik a felejthetetlen jó férjnek, apának és nagyapának: méltóságos Vendrei Ferencz úrnak, 1848—49-iki honvéd-ezredesnek, nyug. cs. és kir. vezérőrnagy, a cs. Lipótrend lovag-keresztésének, a cs. III. osztályu vas-korona-rend és a III. osztályu tiszti katonai szolgálati jelvény tulajdonosának stb. stb. folyó évi július hó 2-án este 11 órakor életének 72-ik évében rövid szenvedés után történt váratlan, gyászos elhunytát. A megboldogultnak hült tetemei folyó hó 4-én délután 5 órakor

fognak az alsóvárosi sírkertben örök nyugalomra helyeztetni. Az engesztelő szentmise-áldozat folyó hó 5-én d. e. 10 órakor fog a szent-ferencziek templomában a Mindenhatónak bemutatni. Veszprém, 1893. július 3.

KÜLÖNFÉLÉK.

Honvédek nyugdíja. A hivatalos lapban a következő hirdetést olvassuk: Az országos honvédegyelőző egylet felügyelő bizottságának javaslatára miniszterelnök úr ő nagyméltósága elrendelte, hogy az 1848-49. honvédek nyugdíjai a folyó 1893. évi július hó 1-től kezdve a javaslat szerint felemelt összegben szolgáltatassanak ki. Mihez képest a magyar királyi pénzügyminiszterium részéről a magasabb nyugdíjilletményeket és pedig: a volt ezredek részére évi 480 frttal, a volt alezredek részére évi 408 frttal, a volt őrnagyok részére évi 360 frttal, a volt századosok részére évi 312 frttal, a volt főhadnagyok részére évi 276 frttal, a volt hadnagyok részére évi 252 frttal, a volt őrmesterek részére évi 72 frttal, a volt tizedesek részére évi 48 frttal, a volt közbírók részére évi 36 frttal havonként esedékes részletekben, az állami nyugdíjasokra nézve érvényben levő szabályrendeletek értelmében minden hó 2-án fizessék ki. Budapest, 1893. évi június hó 24-én. Hegedűs Ferencz, az országos honvédegyelet elnöke.

Megjegyezzük, hogy ez a felemelt nyugdíjazás korántsem felel meg az 1848-iki országgyűlés intenczióinak. Nem vádoljuk érte a kormányt, hanem okozzuk azokat, a kik a honvédegyület körül vannak s a kormányt helytelenül informálják. Miután szegénynek és gazdagnak a gyomra egyformán emészt, azt óhajtánók, hogy azok, a kik évi 36 frt nyugdíjat javasoltak egy öreg honvédnek, próbálnák meg egy félévig 18 frtból kosztal, szállással, ruházattal ellátni magukat. Ekkor meggyőződnenek arról, milyen lelketlenül, milyen szívtelenül állapították meg ezt az alamizsnát, mely száraz kenyérré sem elegendő a közhonvédeknek.

Szegediek mozgalma az idej orsz. honvédegyülés érdekében. A központi gyűlésről, mai lapunkban foglalt tudósításban az olvasható, hogy Szeged helyett Budapesten határozták megtartani az orsz. gyűlést. Ez ügyben az „Alföld“ jul. 12. száma a következőket írja: A honvédegyletek múlt évi budapesti vándorgyűlése alkalmából Szabolcsmegye honvédegylete részéről javaslatba lön hozva, hogy az 1893. évi vándorgyűlés Szegeden tartassék meg. Szeged városa értesülvén erről, a magyarországi összes honvédegyleteket vándorgyűlésük megtartására meghívta a helyettes polgármester által. A szegedi honvédegyelet a társ tag-egyleteket Széll György elnök által hivatta meg szintén a Szegeden megtartandó vándorgyűlésre. Budapesten a központi honvédegyület legutóbbi gyűlésén felszólalás történt oly irányban, hogy Szeged város meghívását érvényesnek nem lehet venni már, sem a szegedi honvédegyületét, mivel Széll György elnök nem lakik Szegeden. A szegedi honvédegyület tagjai küldöttségileg jelentek meg tegnap a polgármesternél, kérve őt, hogy a központban tett felszólalás ellenében jelentse ki, hogy *Szeged városnak meghívása kötelező mind a városra, mind a honvédegyletekre*, ha Széll György nem is lakik már Szegeden s ha más téves információ esuszott is bele a meghívás ügyébe.

Hogy menekedett meg Haller József gróf az akasztófától? című közlemény végét tárgyhalmaz miatt közelebbi számunkban adjuk.